

УДК 342.7

DOI 10.31733/2078-3566-2021-2-25-31

Дарія ЛАЗАРЕВА©

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСНОВОПОЛОЖНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ МІЖНАРОДНОГО ЗНАЧЕННЯ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Досліджено зміст права на свободу та особисту недоторканність в основоположних міжнародних нормативно-правових актах у ретроспективному плані. Зокрема, звернено увагу на розкриття сутності норм, які визначають окремі засади дотримання права на свободу та особисту недоторканність: непорушення цього права, конкретне визначення підстав і строків позбавлення або обмеження волі на законних підставах. Наголошено на зростанні кількості звернень до Європейського суду з прав людини, що свідчить про недостатньо розвинуті структури захисту прав людини як на міжнародному, так і національному рівнях.

Ключові слова: права людини, свобода, особиста недоторканність, міжнародні нормативно-правові акти, захист та охорона прав людини.

Постановка проблеми. Дотримання будь-якого права людини і громадянина незалежно від його місця в класифікаційній системі та значення для життєвого рівня конкретного індивіда є головним завданням та обов'язком як світового товариства, так і окремої держави. Сьогодні у світі збільшується кількість держав, які в базовому національному законодавстві закладають термін «права», однак для того, щоб ця ознака набула сили для конкретного політико-територіального утворення, захист та охорона комплексу прав людини повинні бути дієвими й забезпеченими рядом механізмів. Зокрема це стосується звернення до міжнародного законодавства, яке є стандартом для національних нормативно-правових актів, адже на його засадах конструюють кодифіковані закони та інші підзаконні нормативно-правові акти. Ґрунтовний аналіз фундаментальних нормативно-правових актів міжнародного значення слід проводити хоча б для того, щоб наголосити на значущості їх для ряду законодавств держав та необхідності дотримання імперативних норм про права та свободи людини (*jus cogens*).

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Права людини, зокрема право на свободу та особисту недоторканність, стали об'єктом дослідження багатьох і вітчизняних, і зарубіжних учених, серед яких Г. В. Антипова, Дж. Берман, О. В. Гришук, М. С. Кельман, Б. О. Кістяковський, В. В. Копейчиков, Л. А. Луць, С. П. Погребняк, В. Ф. Сіренко, П. М. Рабінович, А. Х. Саїдов, О. Ф. Скакун, О. Ю. Татаров, В. Я. Тацій, В. М. Тертишник, Ю. М. Тодик, Р. Б. Тополевський, Л. Д. Удалова, В. Є. Чиркін, М. Ф. Чудаков, П. П. Шляхтун, О. Ф. Фрицький, М. І. Хавронюк тощо.

Метою статті є детальний аналіз базових міжнародних нормативно-правових актів, у яких закріплено загальні засади дотримання права на свободу та особисту недоторканність, і на основі отриманих результатів обґрунтувати значущість цього права як основоположного.

Право на свободу та особисту недоторканність останнім часом привертає дедалі більше уваги науковців, законодавців, міжнародних інституцій різних рівнів, що зумовлено значною кількістю звернень до Європейського суду з прав людини громадян держав, які, за їхніми свідченнями, порушили дотримання цього основоположного права, закріпленого не

© Лазарева Д. В., 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5987-6643>

lazareva_d@ukr.net

тільки на національному, але й на міжнародному рівнях.

Базовою нормою є непорушність права на свободу та особисту недоторканність, що закріплено в Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Аргументуючи думку про те, що вказана декларація є базовим документом про цінність прав людини, варто спиратися саме на її прийняття Генеральною Асамблеєю, яка є найавторитетнішим джерелом із прав людини. Зокрема, доцільним було б представлення вищезазначеного нормативно-правового акта разом з іншими міжнародними пактами про спектр прав людини в різних сферах, зокрема з Міжнародним біллем про права людини. Звідси випливає, що Загальна декларація прав людини з огляду на зміст і походження може бути базою для всього міжнародного й національного законодавства у сфері дотримання прав людини і громадянина [1].

Крім цього, велика кількість держав закладає основні положення Загальної декларації прав людини в національне законодавство, зокрема в Основний Закон. Відповідно до фундаментальних засад цього документа створено чимало конвенцій, пактів і договорів міжнародного значення, які стосуються захисту й охорони прав людини. Такими нормативно-правовими актами є:

- Женевська конвенція про захист прав людини під час збройних конфліктів (1949 р.);
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, скорочено – Європейська Конвенція з прав людини (ЄКПЛ) (1950 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (1966 р.) тощо.

Це неповний перелік документів, які ґрунтуються на принципах Загальної декларації прав людини та захищають широкий спектр її можливостей, серед яких і право на свободу та особисту недоторканність, яке можна віднести до основних прав і свобод.

Аналіз положень Загальної декларації прав людини буде неповним без визначення поняття «свобода» та «особиста недоторканність», якими наповнений її текст. Слід зауважити, що право на свободу та особисту недоторканність зустрічається в тексті документа не тільки у ст. 3: «Кожна людина має право на життя, на свободу та особисту недоторканність» [1]. У ст. 2 зазначено: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи...»; ст. 18 наголошує на тому, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії...»; ст. 19 вказує на те, що «кожна людина має право на свободу переконань і вільне їх виявлення...» тощо [1]. Тобто поняття «свобода» не обмежується однією статтею або єдиним визначенням права на свободу, воно в міжнародному публічному праві виступає універсальною всеохоплюючою категорією. Аналогічно до поняття «свобода» достатньо широким за змістом та обсягом є поняття «особиста недоторканність», зокрема, вона закріплена у ст. 4 («ніхто не повинен бути в рабстві або підневільному стані...»), ст. 5 («ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання...») [1]. Непряме підпорядкування існує між правом на особисту недоторканність та нормами, які визначають неможливість безпідставного втручання в особисте й сімейне життя людини, порушення недоторканності житла або честі й гідності. Виходячи із зазначеного, наголосимо на широкому розумінні дефініцій, наведених у Загальній декларації прав людини.

У тлумачному словнику розкрито поняття «свобода» декількома визначеннями, однак найбільш влучною, на нашу думку, є така дефініція: «Філософська категорія – можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства» [2]. Так, право на свободу охоплює значну кількість особистих, політичних або економічних можливостей людини реалізувати свою волю належним чином. Тлумачний словник подає і визначення поняття «недоторканність» – це «гарантія від усяких посягань з боку кого-небудь» [3]. Л. А. Григорян вважає, що недоторканність особи полягає в захисті людини не тільки від незаконних та необґрунтованих арештів і затримань, але й взагалі від усіляких неправомірних посягань на її свободу, життя, здоров'я, майно, честь або гідність. Науковець сформулював думку, що недоторканність особи – це забезпечення всіх виявів свободи за умови її правомірної поведінки [4]. Зважаючи на вказане, підсумуємо, що право на свободу та право на особисту недоторканність тісно між собою пов'язані й становлять певну модель, засновану на зв'язку «можливість – забезпечення можливості». Це право є комплексним та основоположним, а також належить до особистих прав людини і громадянина, тому міститься не тільки в нормативно-правових актах міжнародного значення, але й у національному законодавстві переважної більшості країн світу.

Не менш важливим документом у сфері забезпечення прав людини на міжнародному рівні є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, схвалений Генеральною Асамблеєю 16 грудня 1966 р. Пакт проголошує широкий перелік прав людини, які повинні

забезпечувати і яких мають дотримувати всі держави, під юрисдикцією та в межах території яких перебувають особи, пов'язані з державою стійким правовим зв'язком. Зокрема, у ст. 9 Пакту окреслено право на свободу та особисту недоторканність, яке полягає в тому, що «нікого не може бути піддано свавільному арешту або триманню під вартою... нікого не може бути позбавлено волі не інакше, як на законних підставах... протягом розумного строку або на звільнення» [5]. Подана правова норма визначає протиправним свавільний арешт або тримання під вартою, однак відповідно до роз'яснення Комітету з прав людини явна незаконність порушення права на свободу та особисту недоторканність характеризується ще ознаками недоречності, несправедливості, непередбачуваності тощо. Так, в аналізованому Пакті поряд із цим закріплено значний перелік свобод людини, як-от: «свобода пересування... свобода вибору місця проживання... свобода думки, совісті і релігії... свобода шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію (з накладенням особливих обов'язків та особливої відповідальності)» тощо [5]. Тематика громадянських прав у цьому документі розкрита надзвичайно широко, тому що кожна правова норма передбачає окреме право з роз'ясненням його застосування, міститься також інформація і про винятки, які стосуються певного права, так звані випадки особливої відповідальності.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод досить тривалий час залишається базовим документом для діяльності у сфері правосуддя Європейського суду з прав людини, тому аналіз її окремих нормативних положень знайшов відображення в багатьох наукових працях та доктринах. Право на свободу й особисту недоторканність як основоположне закладено у ст. 5 Конвенції та разом з іншими нормами, які стосуються права на життя (ст. 2), заборони катування (ст. 3), заборони рабства та примусової праці (ст. 4), утворює правозахисний комплекс із широким діапазоном інших особистих прав [6]. Аналіз положень Загальної декларації прав людини та її норм, що проголошують непорушність права на свободу та особисту недоторканність, демонструє певний зв'язок між Загальною декларацією прав людини та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Ст. 5 Конвенції («Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім [певних] випадків і відповідно до процедури, встановленої законом...») походить від стислих норм Загальної декларації прав людини та більш розширених, поданих у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права. Шляхом більш детального розгляду норми про забезпечення права на свободу та особисту недоторканність Конвенції можна встановити, що у ст. 5 із загальної заборони свавільного позбавлення свободи виокремлено вичерпний перелік випадків, які є винятками для позбавлення свободи на законних підставах. Зокрема, до таких підстав належать:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- в) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- г) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- г) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- д) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадять процедуру депортації або екстрадиції [6].

У п. 1 ст. 5 також наявна вимога, щоб держава позбавляла свободи особу тільки «відповідно до процедури, встановленої законом». Ця вимога обмежує повноваження держави, тому що в практиці Європейської комісії з прав людини та Європейського суду з прав людини чітко встановлено, що термін «закон», використаний у Конвенції, не означає виключно внутрішні законодавчі та підзаконні акти, а має більш широкий та об'єктивний зміст. У випадку, коли держава позбавляє свободи фізичну особу на більший строк, ніж це передбачено внутрішнім законодавством, таке позбавлення свободи порушує конвенційне положення [7]. Конвенція закріплює право на свободу та особисту недоторканність як основну ідею демократизму, забезпечення захисту прав людини в умовах глобалізації, оскільки наявність правозахисних положень у національному законодавстві будь-якої держави є свідченням дотримання нею вектора засад верховенства права й законності. До таких держав сьогодні можна віднести й Україну, яка проголошує права і свободи людини і громадянина найвищою

цінністю відповідно до Конституції України [8].

Наявність виняткових підстав для законного позбавлення свободи виключно в рамках передбаченої законом процедури стало детермінантом того, що Європейський суд із прав людини керується нормами Конвенції під час розгляду заяв проти держав, які допустили порушення тих чи інших прав людини. Також на положення Конвенції орієнтуються суб'єкти міжнародного права під час укладання національних нормативно-правових актів.

До окремої змістовної частини ст. 5 Конвенції варто віднести п. 2-5, які окреслюють загальні аспекти процедури законного позбавлення особи свободи (затримання, заарештування або ув'язнення тощо). Слід зауважити, що вони носять здебільшого процесуальний характер, тому звернувшись до кримінального процесуального законодавства України, можемо прослідкувати наявність вищенаведених елементів процедури в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України). Зокрема, із п. 2 Конвенції про необхідність негайного поінформування заарештованого про підстави арешту й будь-які звинувачення, висунуті проти нього, корелює ч. 3 ст. 42 КПК України, у якій надано перелік прав підозрюваного, обвинуваченого, зокрема «знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують...» (п. 1); із п. 3 Конвенції, яка закріплює, що «кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження», корелюють ст. 210-211 КПК України, у яких зазначено, що уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, де негайно реєструють точний час (годину і хвилини) доставлення затриманого, а також затримана без ухвали слідчого судді особа не пізніше 60 годин із моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу тощо [6; 9]. Крім цього, у п. 3 ст. 5 Конвенції вказано, що розгляд справи потрібно здійснити впродовж розумного строку, який однозначно не визначено. З огляду на це кожен законодавець самостійно визначає загальний строк затримання особи, виходячи з вимог законності, доцільності та співрозмірності. У чинному КПК України цей строк не може перевищувати 72 годин із моменту затримання особи без ухвали слідчого судді [9].

Аналогічно до проаналізованих пунктів ст. 5 Конвенції існує кореляція норм КПК України з іншими пунктами, які стосуються відшкодування збитків потерпілому від арешту або затримання за відсутності обґрунтованих підстав для позбавлення свободи та ініціювання провадження про встановлення факту незаконного затримання тощо [6; 9].

Таким чином, базовою підставою для позбавлення свободи відповідно до ст. 5 Конвенції є законність, вичерпний перелік підстав, наведений у ч. 1 ст. 5 Конвенції, достатньо обґрунтований законними процедурами тощо.

Огляд генези права на свободу та особисту недоторканність доцільно продовжити шляхом звернення до низки нормативно-правових актів, у яких воно закріплене та належним чином обґрунтоване. Зокрема, до таких нормативно-правових актів варто віднести:

- Мінімальні стандартні правила ООН поведіння з в'язнями (1955 р.). У документі право на свободу й особисту недоторканність висвітлено в нормі, яка передбачає обов'язкову реєстрацію в журналі відомостей про в'язня, зокрема день і годину його прибуття, а також точний час його виходу з місця ув'язнення. Крім цього, у тій же нормі зауважено, що жодного в'язня не можна приймати до в'язниці без офіційного наказу. З огляду на те, що цей нормативно-правовий акт має міжнародне значення та узагальнює підставу для прийняття ув'язнених осіб словом «офіційний наказ», під таким словосполученням можна розуміти будь-який офіційний документ, виданий уповноваженою на те службовою особою відповідно до законодавства, службового або процесуального характеру тощо. Також у Мінімальних стандартних правилах поведіння з в'язнями розкрито поняття свободи шляхом звернення уваги на дотримання свободи особистості в місцях ув'язнення [10];

- Кодекс поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку (1979 р.). Цей нормативно-правовий акт прийнято 34-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН, він містить положення про підтримання правопорядку посадовими особами з урахуванням обмежувальних норм у сфері захисту прав людини. Статті Кодексу містять вимоги до посадової особи захищати права людини, зокрема право на повагу до людської гідності, правомірного застосування сили у випадку крайньої необхідності, а також свободи та особистої недоторканності, тобто в цьому документі висвітлено захист і охорону основоположних прав людини. Вбачається побудова певної взаємозалежності: захист і охорона основоположних прав людини неминуче

спричиняє протекцію всього широкого спектру прав і свобод людини і громадянина [11];

- Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином (1988 р.). Аналогічно до нормативно-правових актів, прийнятих раніше, Звід принципів наголошує на суворому дотриманні процедури затримання та ув'язнення особи, дотримання основоположних прав і свобод людини і громадянина, а також у багатьох нормах втілює право на свободу та особисту недоторканність, зокрема щодо наявності офіційного документа про ув'язнення, підстав, роз'яснення прав ув'язненому тощо. Так, у документі подано перелік прав ув'язнених, яких мають дотримувати уповноважені службові особи установ перебування ув'язнених, а також ті, хто здійснює досудове розслідування або розгляд справи тощо. Виходячи з проведеного аналізу, можемо стверджувати, що Звід принципів є розширеною версією Мінімальних стандартних правил ООН поводження з в'язнями, тому що містить значно ширший перелік прав, які підлягають захисту та закріплені в 39 принципах [12];

- Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням («Токійські правила», 1990 р.) [13];

- Основні принципи поводження з в'язнями (1990 р.) тощо [14].

У поданому дослідженні проаналізовано основні нормативно-правові акти, у яких закріплено право на свободу та особисту недоторканність, визначено підстави позбавлення або обмеження волі особи на законних засадах та розкрито концепцію права на свободу та особисту недоторканність як основоположного. Однак вищевказані нормативні документи є базовими для інших, менш масштабних, у сфері забезпечення прав людини і громадянина. Система захисту й охорони права на свободу та особисту недоторканність шляхом правозастосовних актів достатньо широка й усеосяжна, тому що до міжнародного законодавства в цій сфері необхідно додати сукупність національних законів та інших нормативно-правових актів, які в кореляції з міжнародними нормами визначають порядок дотримання основоположних прав людини.

Висновки. Право на свободу та особисту недоторканність є основоположним, про що свідчить його належність до теорії природного права. Норма про дотримання цього права та його непорушність наявна в кожному міжнародному нормативно-правовому акті, які є значущими для всієї системи міжнародного законодавства. Варто підкреслити, що система захисту й охорони права на свободу та особисту недоторканність шляхом правозастосовних актів достатньо широка, а норми про заборону свавільного позбавлення волі, закладені в Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права тощо, не мають суттєвих відмінностей і можуть бути визнані загальними міжнародними стандартами.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини. Office of the Special Representative of the Secretary-General for CHILDREN AND ARMED CONFLICT: офіційний вебсайт. URL: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukrainian/universaldeclaration1.html>.

2. Свобода. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980 pp.): офіційний вебсайт. URL: <http://sum.in.ua/s/svoboda>

3. Недоторканність. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980 pp.): офіційний вебсайт. URL: <http://sum.in.ua/s/nedotorkannistj#:~:text=%D0%93%>.

4. Олійник В. Конституційне право на свободу та особисту недоторканність: поняття та характерні риси. URL: <http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=ukr>.

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифікований 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: у редакції від 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

7. Особливості застосування статті 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Північно-східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції в м. Суми. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-23-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-5-pravo-na-svobodu-ta-osobystu-nedotorkannist-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/>.

8. Конституція України: Закон України в редакції від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 14.05.2021 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

10. Мінімальні стандартні правила ООН поводження з в'язнями: міжнародний нормативно-правовий акт в редакції від 30.08.55 № 995_212. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text.

11. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН в редакції від 17.12.79 № 995_282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text.

12. Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином: Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.88 № 995_206. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206#Text.

13. Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила): Резолюція 45/110 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.90 № 995_907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907#Text.

14. Основні принципи поводження з в'язнями: Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.90 № 995_230. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230#Text.

Надійшла до редакції 14.06.2021

References

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. Office of the Special Representative of the Secretary-General for CHILDREN AND ARMED CONFLICT: ofitsiinyi vebсайт. URL: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukrainian/universaldeclarat1.html>. [in Ukr.]

2. Svoboda. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk (1970-1980 rr.): ofitsiinyi vebсайт. URL: <http://sum.in.ua/s/svoboda>. [in Ukr.]

3. Nedotorkannist. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk (1970-1980 rr.): ofitsiinyi vebсайт. URL: <http://sum.in.ua/s/nedotorkannist#:~:text=%D0%93%>. [in Ukr.]

4. Oliinyk V. Konstytutsiine pravo na svobodu ta osobystu nedotorkannist: poniattia ta kharakterni rysy. URL: <http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=ukr> (data zvernennia: 10.05.2021). [in Ukr.]

5. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava: ratyfikovanyi 19.10.73. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

6. Konvetsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: u redaktsii vid 02.10.2013. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukr.]

7. Osoblyvosti zastosuvannia statti 5 «Pravo na svobodu ta osobystu nedotorkannist» Konvetsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. Pivnichno-skhidne mizhrehionalne upravlinnia Ministerstva yustyttsii v m. Sumy. URL : <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-23-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-5-pravo-na-svobodu-ta-osobystu-nedotorkannist-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnykh-svobod>. [in Ukr.]

8. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy v redaktsii vid 01.01.2020 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukr.]

9. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy v redaktsii vid 14.05.2021 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.]

10. Minimalni standartni pravyla OON povodzhennia z viazniamy: mizhnarodnyi normatyvno-pravovyi akt v redaktsii vid 30.08.55 № 995_212. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text. [in Ukr.]

11. Kodeks povedinky posadovykh osib z pidtrymannia pravoporiadku: Rezoliutsiia 34/169 Heneralnoi Asamblei OON v redaktsii vid 17.12.79 № 995_282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text. [in Ukr.]

12. Zvid pryntsyviv zakhystu vsikh osib, yaki piddaitsia zatrymanniu chy uviaznenniu bud-yakym chynom: Rezoliutsiia 43/173 Heneralnoi Asamblei OON vid 09.12.88 № 995_206. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_206#Text. [in Ukr.]

13. Minimalni standartni pravyla OON u vidnoshenni zakhodiv, ne poviazanykh z tiuremnym uviaznenniam (Tokiiski pravyla): Rezoliutsiia 45/110 Heneralnoi Asamblei OON vid 14.12.90 № 995_907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907#Text. [in Ukr.]

14. Osnovni pryntsyvy povodzhennia z viazniamy: Rezoliutsiia 45/111 Heneralnoi Asamblei OON vid 14.12.90 № 995_230. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230#Text. [in Ukr.]

ABSTRACT

Daria Lazareva. Fundamental legal acts of international importance on the observance of the right to liberty and security of person: a retrospective analysis. The article examines the content of the right to liberty and security of person in fundamental international regulations in retrospect. In particular, attention was paid to the disclosure of the essence of the rules that determine certain principles of respect for the right to liberty and security of person, which are the violation of this right, specific definition of grounds and terms of imprisonment or restriction of liberty on legal grounds. The scientific article emphasizes the growing number of appeals to the European Court of Human Rights, which indicates the underdeveloped structures of human rights protection, both at the international and national levels.

Respect for any human and civil right, regardless of its place in the classification system and importance for the standard of living of a particular individual is the main task and responsibility of both the world community and the individual state. Today, the number of states in the world that define the term "legal" in the basic national legislation is increasing, but in order for this feature to take effect for a particular political-territorial entity, the protection and protection of human rights must be effective and provided by a number of mechanisms. In particular, this applies to recourse to international law, which is the standard for national regulations, because on its basis are constructed codified laws and other bylaws. A thorough analysis of fundamental legal acts of international importance should be conducted at least in order to emphasize their importance for a number of national laws and the need to comply with mandatory norms on human rights and freedoms (jus cogens).

The present study analyzes the main legal acts, which enshrine the right to liberty and security of person, identify grounds for deprivation or restriction of liberty on legal grounds and reveal the concept of the right to liberty and security of person as fundamental.

Keywords: *human rights, freedom, personal inviolability, international legal acts, protection and protection of human rights.*

УДК 340 + 342.7

DOI 10.31733/2078-3566-2021-2-31-36

Олег НАЛИВАЙКО©
кандидат юридичних наук,
доцент

Наталія БРАТІШКО©
студентка

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено поняття прав людини, їх значення, зв'язок з гарантіями дотримання та їх захисту. Виконано класифікацію видів прав і свобод людини. Проаналізовано гарантії правомірності обмеження прав людини в умовах захисту національної безпеки. Розглянуто основні аспекти прав людини як об'єкта національної безпеки України. Визначено основні риси, притаманні правам людини в межах конституційної охорони і захисту. Вказано, що національна безпека та права людини є категоріями, що знаходяться у діалектичному зв'язку, і як парні діалектичні категорії знаходяться в єдності та протилежності.

Ключові слова: *Конституція України, права людини, національна безпека України, правові гарантії, безпека людини.*

Постановка проблеми. Права та свободи людини і громадянина, а також рівень їх правової охорони і захисту визначають рівень демократичності держави. Особливого значення питання реалізації, охорони та захисту прав людини набули в контексті сучасних негативних чинників, серед яких військова агресія на Сході України, економічна криза, карантинні обмеження, спричинені коронавірусною хворобою COVID-19 тощо. Усі зазначені аспекти зумовлюють необхідність особливого забезпечення прав людини, а також пошуку нових механізмів їх охорони і захисту. Зазначена позиція регламентована у Конституції України, зокрема у ст. 3, згідно з якою: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». До того ж, відповідно до положень Закону України «Про основи національної безпеки України», конституційні права і свободи людини та громадянина є об'єктом національної безпеки України.

© Наливайко О. І., 2021
ORCSI iD: <https://orcid.org/0000-0002-2911-2108>
kafedra_zpd@ukr.net

© Братішко Н. А., 2021
kafedra_zpd@ukr.net